

Mészáros Ádám Zoltán¹

A végszükség szabályozásának alakulása, tekintettel az új Btk.-ra

I. A végszükségről általában

A végszükség jogunk egyike a jogirodalom legkevesebb gondra érdemesített kérdésének², írta Gerőcz Kálmán a századelőn. Ezen gondolat igazság tartalma csaknem száz év óta mit sem változott. Habár ezen kizáró ok már a legelső büntető törvénykönyvünk részét képezte, és képezi azóta is illetőleg az új Btk. kodifikációs javaslatai is foglalkoztak vele, komolyabb összefüggő tudományos értékelés alá nem került hosszú idő óta³. Abból a szempontból tartom ezt meglepőnek, hogy az élethez való jog büntetőjogi szempontból való legitim korlátozásának egyik méltányolható helyzetéről van szó. Végig tekintve a kontinentális jogi kódexeket, megállapíthatjuk, hogy csaknem kivétel nélkül szabályozásuk alá vonják a kérdéskört, és természetesen kicsit eltérően a common law alapú jogrendszer országai is kizáró okként tartják számon. Az új Btk. kodifikációja alkalmával végeredményben belátták, hogy szükséges a megújulás elsősorban a védekező személy pozíciójának erősítése végett. Fontosnak tartom bemutatni azt a fejlődési ívet, amit a jogintézmény jogtörténeti fejlődése hozott magával, de emellett az új Btk. megoldására is szeretnék kitérni, ami a jövőbeli jogalkalmazói gyakorlat szemszögéből indokolt. Előljáróban megjegyezném, hogy a büntetőjogi kodifikáció kezdetén abban mindenki egyetértett, hogy van működőképes anyagi büntetőjogi törvénykönyvünk, de indokolt, hogy legyen egy újabb és jobb. A kodifikáció első periódusának (2000-2009) kifulladását követően, 2012 elejétől újból lendületet vett, annak reményében, hogy egy teljesen új kódex születhessen. A 2012. évi C. törvény (továbbiakban: új Btk.) szakított a végszükség szabályozását illetően mind a korábbi Btk. megoldásával mind a kodifikáció során felmerülő törvényjavaslatok elgondolásával is. A továbbiakban tehát ezen új irány képezi vizsgálódásom központi elemét, kitérve a korábbi szabályozások elemzésére is.

II. A végszükség szabályozásának alakulása

Már az 1795-ben megalkotott büntetőjogszabály tervezet (Kódex a büntettekről és azok büntetéseiről, mely elsőként fogta át a büntetőjog egész területét) Alapelvek című

¹ PhD-hallgató (PPKE-JÁK), ügyészségi fogalmazó.

² Gerőcz Kálmán: A büntetőjogi végszükség, Grill, Budapest, 1914, 24. o.

³ A legutoljára megjelent átfogó mű címe: Bodnár M. László: A végszükség a büntetőjogban, JATE, Szeged, 1981.

fejezetében közvetett módon tesz utalást a végszükségi veszélyhelyzetre, mint ami a beszámítást kizárja. *A két rossz közötti választást nem lehet büntetni, hacsak jelentős aránytalanság nem járul hozzá*⁴. A tervezet példát is állít az arányosság magyarázataként, miszerint a börtön kínjainak elkerülése miatt elkövetett emberölés éppen a jelentős aránytalanság miatt büntetendő. Véleményem szerint a mai értelemben használt végszükség fogalmunk tartalmi elemei még nem jelentek meg, az arányosságot leszámítva, de a tervezet tett egy nagyon fontos lépést: Büntető Törvénykönyvi szinten kívánta volna elismerni a végszükségi helyzetbe sodródó jogalany cselekményét, tekintettel a beszámítási hiányára. Ami az arányossági mércét illeti, nem egy meghatározott mértékről rendelkezik, hanem akár az aránytalan cselekmény is részesülhet a jogrend védelmében, kivéve, ha az jelentős mértékben eltér az arányos magatartástól. Ennek a kritériumnak a kimunkálása feltehetőleg a bírói gyakorlatra támaszkodott volna. Az alapelvi szinten túl a konkrét megoldási javaslat enyhítő körülményként kívánta kezelni a végszükséget, kiterjesztve az élet védelmén túl az egyéb javakra is⁵. Ezen tervezetet megelőzően a Hármaskönyv (ami tipikusan szokásjogi gyűjtemény és nem büntetőjogszabály tervezet) tett utalást csekély mértékben a végszükségre életveszélyes helyzet címén, ám ott csak az elnevezésből is következően csupán az élet védelmének méltányos helyzetekén tartották számon⁶. Mindent egybevetve a jogalkalmazói gyakorlat 19. század első feléig következetesen a Praxis Criminalis gyakorlata követte, azaz csak az élet megmentése végett lehetett rá hivatkozni de más életének kioltására még ekkor sem⁷.

Az 1843-as Büntető Törvénykönyv-javaslat mérföldkőként értékelhető mind a hazai jogalkotás magas színvonala, mind a végszükség alapvető tartalmi elemeinek kezdetleges megjelenése miatt. Büntethetőséget kizáró általános oknak minősült a jogintézmény, így a jogtudomány általi akceptálása az enyhítő körülmény után előrelépést mutat. A javaslat következőképpen definiálta a végszükséget: *Azok, kik törvénszegést csak azért követtek el, mert valamely életveszéllyel fenyegető szükségből, melybe büntetlenül kerültek magukat vagy olyanokat, kik a 72. paragrafus szerint hozzátartozóéknak tekintendők, egyébként kiszabadítani képesek nem volt*⁸. Több fogalmi eleme a kizáró oknak már felsejlik előttünk különösen a másként el nem háríthatóság, ill. a veszély előidézésben való vétlenség, ami pozitívumként értékelhető. Kissé visszafogottan a védendő személyi kör tekintetében kizárólag a saját vagy a hozzátartozók életének védelmét nevesíti. Felfoghatjuk a végszükségi veszélyhelyzet egyik speciális helyzetének a javaslat azon rendelkezést, amikor büntetlenséget biztosít azon orvosnak, sebésznek vagy szülésznek, aki az anya életének megmentése érdekében a magzatot az anya méhében orvosi szabályok által meghatározott körülmények között elpusztítja. A végszükségi főszabály kiegészítését látom a rendelkezésben, mivel a segítségnyújtási kör jóval szélesebb, azaz hozzátartozókon kívül más személyeknek is nyújtható. Tudniillik itt két olyan jog (élethez való jog) léte forog veszélyben, amelyek közül nyilván valóan egyik sem áll a jogtalanság talaján, tehát mindkét fél számára elviekben megnyílik a végszükséghez való jog (jogos védelem semmiképp). Annak a kérdésében

⁴Mezey Barna: A magyar jogtörténet forrásai, Osiris, Budapest, 2006, 438.o.

⁵Gárdus Ferenc: A végszükség a magyar büntetőjogban, Ludvig Ny., Miskolc, 1938, 18. o.

⁶Gerőcz Kálmán: i. m. 89. o.

⁷Gárdus Ferenc: i. m. 18. o.

⁸Mezey Barna: i.m. 471. o

döntést hozni, hogy az anya vagy a magzat életének védelme közül milyen jog alapján részesíti előnyben az előbbit, Fayer László azt a választ adja, hogy egy valóságos és egy valószínű élet összeütközése esetén a meglévő előnyt élvez⁹. Ezt az álláspontot nem tartom helyesnek, hiszen a magzat is jogalany, így az anyával egy sorban az ő érdekében is indokolt lehetne a fellépés. A probléma megoldása véleményem szerint a helyzet sajátosságából ered. Talán az egyetlen olyan élethelyzet, amelyben sem a magzat sem az anya saját érdekében nem tud fellépni és hivatkozni végszükségre, hanem ehhez szükséges egy harmadik személy igénybevétele (aki megmenti valamelyiket). A továbbiakban, hogy a harmadik személy a két végszükségben lévő személy közül kinek a javára lép fel úgy gondolom nagyon komoly, de felelősséggel nem járó döntés (ezt a szakmai szabályok természetesen felülírhatják), mivel a cselekménye társadalmilag hasznos, hiszen egy veszélyközösségi helyzetet szüntet meg.

Hazánk első Büntető Törvénykönyve a Csemegi Kódex (1878. évi V. tc.) a beszámítást kizáró vagy enyhítő okok között helyezte el a végszükséget, a következő megfogalmazással: 80. § *Nem büntetetik a cselekmény, ha az a tettes vagy hozzátartozói életének véttlenül származott, más módon el nem hárítható, közvetlen veszélyből való megmentése végett, végszükségben követett el.* A törvény a végszükségi veszély fogalmának ma is elismert elemeit tartalmazza (azaz a közvetlenség, a másként el nem háríthatóság és az előidőzésben való véttlenség), ám kissé anakronisztikusan két irányban is szűkíti az alkalmazásának a lehetőségét. Egyrészt az 1871-ben elfogadott német Btk. mintájára továbbra is csak meghatározott személyek vonatkozásában (tettes és azok hozzátartozói) áll fent, másrészt még e körön belül is kizárólag az élet megmentése érdekében (hozzáteszem a német Btk. ezen kívül a testi épséget is a védendő jogtárgyak közé sorolta). Ezen felül az elhárító magatartás proporcionalitását és a túllépés lehetőségét sem szabályozta a törvény, előbbit a bírói gyakorlat alakította ki, hogy kizárólag kisebb sérelem okozása révén maradt büntetlen a tettes. Úgy vélem, hogy a jogalkotó történelmi lehetőséget szalasztott el azzal, hogy csak ilyen szűk körben szabályozta a végszükséget (ellentétben például a jogos védelemmel) de ennek ellensúlyozására kezdett kialakulni a törvény feletti végszükség fogalma, *mivel a törvényi fogalmán kívül eső számos esetben is hiányzott a materiális jogellenesség*¹⁰. Előbb említett esetek a későbbiekben már a különböző országok büntetőtörvénykönyveiben adaptálódva jelentek meg (például az osztrák Btk. a védendő jogtárgyak csoportját kiterjesztette a személyes szabadságra és a vagyonra is¹¹). A korabeli szerzők alapján, a szűkkörben megvont kizáró ok vonzataként számos dogmatikai hiba és kerülő út született a gyakorlatban. Példának okáért a túllépés lehetőségének a kizártsága miatt a bíró véltvégszükség címén (azaz a tévedés szabályainak az alkalmazásával) fel tudta menteni az elkövetőt, tekintettel a méltányos körülményekre. Hasonlóan hibásnak tartom a Curia azon döntését, amikor azt a szülőt mentette fel tűzifa lopás alól, aki gyermekei érdekében követte el a cselekményt, ugyanis tüzelőanyag hiányában megbetegedtek volna és életveszélynek lettek volna kitéve¹². Azon túl, hogy teljes mértékben a jogalkalmazó figyelmen kívül hagyta a közvetlen veszély létének a hiányát még a veszély vétkes előidőzésének a feltárását sem végezte el. Több olyan ítélet született¹³ továbbá amely jogos

⁹Fayer László: A magyar büntetőjog kézikönyve, Franklin társulat, Budapest, 1905, 347.o.

¹⁰Balás P. Elemér: Degré Lajos és a végszükség problémája, Városi Ny., Szeged, 1937, 22. o.

¹¹Fayer László: i. m. 346. o.

¹²1897.3790/B. számú ítélet.

védelmi helyzetnek minősítette a kutyák általi támadást, ami tekintettel a jogtalan támadás fogalmára (amit kizárólag ember követhet el) helyesebb lett volna végszükségnek tekinteni. A védendő jogtárgyak körének kiterjesztésére való igény a jogirodalomban egységes volt. Maga a Csemegi Kódex is tett egy ilyesfajta kiterjesztést a vagyon tekintetében a vízáradás okozása büntette alóli enyhítő körülményként. Miszerint ha a tettes, vagyonának megmentése végett okozta a cselekményt, a büntetési tétel felső határa kevesebb volt.

Gárdus Ferenc 1938-ban készített tervezete¹⁴ a végszükségi jog akkori fejlettségi szintjén állt (európai értelemben is) és összegezte azokat az igényeket, amit az akkora már hatvanéves Btk. újragondolása kapcsán mindenféleképpen figyelembe kellett venni. A tervezet nívumai két oldalról is megragadhatóak. Elsőként kiterjesztette a védendő jogtárgyak körét a testi épségre és az egyéb jogos érdekre, mint gyűjtőfogalomra, másodsorban bármely érdekeltiségében álló egyén érdekében fel lehetett lépnie az elkövetőnek, melynek elméleti alapjaként elég ha csak a keresztény gondolkodó Szent Tamás arany szabályára gondolunk, azaz *tedd a másiknak azt, amit te is szeretnél, hogy veled tegyenek*. Ezen nemes cél álláspontom szerint nehezen illeszthető be az új Btk. arányossági szabályai közé, továbbá a javak védelme tekintetében különösen igazolhatatlannak tartom a létét, mivel az elhárító cselekmény ártatlant súlyt, így egy harmadik személy fellépésének a lehetősége a szabályozás újragondolását igényelhetné. Harmadrészt a tervezet meghatározott arányossági korlátot állít fel, azaz azonos sérelem okozása révén mentesülést enged a büntetés alól, hasonlóan az új Btk. megoldásához.

Az 1950. évi II. törvény (Bt.) sok tekintetben merőben új megoldást hozott, újragondolva a korábbi törvénykönyvvel szembeni jogos kritikákat. Elsőként kiterjesztette a köz alapvető érdekeire és a javakra is a védelmi kört az életen és a testi épségen kívül, továbbá törvényi szinten rögzítette az arányossági korlátot (azaz hogy azonos sérelem is okozható). Itt jelent meg először a végszükségre való hivatkozás azon korlátja, miszerint ha a hivatásánál fogva elvállalta valaki a veszélyhelyzettel járó kockázatot, nem hivatkozhat a cselekményének jogellenességének a hiányára.

Az 1961. évi V. törvény tartalmilag lényegében megegyezett a Btá. megoldásaival. Az azonos módon megállapított arányosság vizsgálatánál Földvári József véleménye szerint¹⁵ a végszükségre is alkalmazni kell a Legfelsőbb Bíróság 63. számú állásfoglalását, amely szerint életveszély esetén az arányosság kérdésének a vizsgálata az elhárító cselekmény esetében fel sem merülhet a jogos védelmi helyzetekben. Álláspontom szerint ilyenkor akár arányosságra való tekintet nélkül bárki, életének veszélyeztetése esetén, számtalan más életének árán is mentesülhetne a felelősség alól. Az ilyen tág körben értelmezett végszükség bizonyosan nem zárja ki a cselekmény társadalomra veszélyességét, ezért elvetendőnek tartom.

A jelenleg hatályos Btk. (1978. évi IV. törvény) megalkotásakor éles bírálat érte a korábbi törvényi rendelkezés több részét, ezen bírálatok egy része módosította a korábbi szabályozást, egy részük pedig megmaradt azóta is a kritika állapotában. A kodifikáció alkalmával az arányossági korlát mértékével és a védendő jogtárgyak körével foglalkoztak legfőképpen. Akadt azonban olyan álláspont is, hogy tulajdonképpen nincs is szükség a

¹³BJT. XVI. 265. I. – VII. 54. 1. – XVII. 300. 1. számú ítéletek.

¹⁴Gárdus Ferenc: i.m. 107. o.

¹⁵Földvári József: Büntetőjog Általános rész, Tankönyvkiadó, Budapest, 1974., 134. o.

végzsükség fenntartására, a jogos védelem és társadalomra veszélyesség hiánya címén való felmentés elégséges volna¹⁶. A javaslatok többsége támogatta az arányossági korlát szigorítását, ennek fényében csak kisebb sérelem okozása zárja ki a cselekmény jogellenességét. Az ugyanakkora vagy nagyobb sérelem okozása esetén pedig a bűnösség kizárása vagy korlátlan enyhítés intézménye méltányolja a szükséghelyzetben cselekvő tettét. Ezzel kapcsolatban akadt olyan vélemény, miszerint az élet veszélyeztetésekor az azonos sérelem okozásának a lehetősége privilegizált eset lehessen. Már ekkor felmerültek az arányosság mértékével kapcsolatban olyan észrevétel, amely szerint az 1961. évi V. törvény sokkal reálisabb volt e téren és túlzott kíváncsóság az, hogy az elkövető kisebb sérelmet okozzon. Az azóta tartó bírói gyakorlat igen csekély mértékben alkalmazta a végzsükség intézményét, nem mintha nem volna valójában sokkal több ilyen eset.

III. Az új Btk. megoldása

A 2012. évi C. törvény egyik, eddig létező Büntető Törvénykönyvünk megoldását sem vette vakon át, hanem bizonyos tekintetben vegyítette azokat, kissé szokatlan módon a megjelent kodifikációs javaslatok egyikére sem emlékeztet, néhány alapvető sarokkövet leszámítva. Az új Btk. végzsükségre vonatkozó rendelkezése tehát a következő:

23. § (1) *Nem büntetendő annak a cselekménye, aki saját, illetve más személyét vagy javait közvetlen és másként el nem hárítható veszélyből menti, vagy a közérdek védelme érdekében így jár el, feltéve, hogy a cselekmény nem okoz nagyobb sérelmet, mint amelynek elhárítására törekedett.*

(2) Nem büntethető, aki azért okoz nagyobb sérelmet, mint amelynek elhárítására törekedett, mert ijedtségből vagy menthető felindulásból nem ismeri fel a sérelem nagyságát.

(3) Nem állapítható meg végzsükség annak javára, akinek a veszély előidézése felróható, vagy akinek a veszély vállalása foglalkozásánál fogva kötelessége.

Elsőként, szeretném kiemelni azt a már régóta kívánatos és dogmatikailag helyes fogalomhasználatot, amit az új törvény a büntetendőség – büntethetőség éles szétválasztásával megteremtett. A bűncselekmény fogalmi eleme a jogellenesség illetve a bűnösség is többek között. Az új Btk. alkotója ennek szellemében az első bekezdésben szabályozott jogellenességet kizáró végzsükség tekintetében nem az elkövetőt vizsgálja, hanem magát a cselekményt és ennek fényében a nem büntetendő kitéttel él. A második bekezdés szerinti végzsükség a túllépést szabályozza, ahol már ugyan a cselekmény társadalomra veszélyes magatartás, azonban az elkövető méltányolható helyzete miatt nem büntethető. Ami a védendő jogtárgyak körét illeti, az új Btk. megőrizte a korábbi három oltalmazott kört, azaz a személyeket, javakat és a közérdeket. Utóbbi kettő helyzete azonban felvetett néhány szerzőnél kételyeket. A vagyon védelmét illetően érdemes megemlíteni a szükséghelyzet polgári jogi oldala felőli megközelítésmódot. A szerző szerint¹⁷ mivel a tulajdonos viseli a kárt, hiányzik a közvetlen veszély ellenállhatatlan erejű mozzanata, ezért és az arányossági korlát megfajthetatlensége miatt (tényleges és az előszereteti érték különbözősége esetén)

¹⁶Az 1978. évi IV. törvény (BTK) előkészítése (II. kötet), IM., Budapest, 1985, 173. o.

¹⁷Kovács Levente: A végzsükség magyar szabályozásának ellentmondásai. Javaslat egy újszabályozásra, Magyar Jog, 1994/9., 547.o.

vagyon elleni veszélyt nem lehet még kisebb sérelmű vagyon elleni támadás elkövetésével sem elhárítani. Álláspontom az, hogy polgári jogi fogalmakkal egy büntetőjogi dogmatikai kérdést eldönteni meglehetősen hibás jogászai gondolkodásmód, azaz egyik jogág megoldását sem lehet a másikra ráerőltetni, bár kétségtelen tény, hogy a szabályozott élethelyzet hasonló. Akinek a vagyona tehát csak olyan esetben őrizheti meg állapotát, hogy ez által egy ártatlan személy vagyonában okoz kárt, álláspontom szerint arányos károkozás mellett mentesülnie kell a büntetőjogi felelősség alól. Annál is inkább mivel kisebb sérelem okozása sokszor műszakilag lehetetlen vagy értelmezhetetlen lenne. Természetesen a károkozás megtérítését a károsult követelheti a Polgári Törvénykönyv rendelkezései szerint, ami egy polgári jogi reparációt ad, társadalomra veszélyes cselekménynek szerintem csak nagyobb sérelem okozása mellett kell tekinteni, mint ahogyan azt az új törvény szabályozza is.

A kodifikáció során készült olyan javaslat¹⁸, amely szerint a közérdek elleni támadás mindig végszükségi helyzetet teremtene, jogos védelmet sohasem, így csak kisebb mértékű elhárítás lenne megengedett. Ezek szerint jogtalan támadással szemben senki sem járhatna el a közérdek védelmében, csakis végszükségi veszély fennforgása esetén. Elhibázott gondolkodásnak tartom azt, hogy nem veszik figyelembe a két kizáró ok eltérő rendeltetését, tekintettel arra, hogy a legtöbb köznyugalom elleni bűncselekmény sérti a közérdeket és jogos védelem címén való fellépés indokolt. A hatályos Btk. előkészítése során is felmerült a kérdés, hogy lehet-e fogalmilag menteni a közérdeket illetve, hogy szükséges-e fent tartani, vagy tulajdonképpen mit is jelent maga a fogalom. Földvári József meghatározása *szerint ide vonható a közrend, közbiztonság, köznyugalom, államigazgatás, igazságszolgáltatás zavartan működése, a politikai közhangulat*¹⁹. Véleményem szerint a közérdek fogalma több személyek és javak összességénél²⁰, ha ez így lenne, a közérdek egy üres fogalom lenne. A közérdek alkotó elemei a személyek és javak, azonban a veszély itt egy akkora kört ölel át, ami nem azonosítható pusztán egyéni érdekekkel, továbbá az elhárítás érdekében egy közösségi cél lebeg, mely cél más megoldási módozatot követel (pl. egy gátszakadás esetén). Álláspontom szerint az a végszükségi veszélyhelyzet, amiben a jog által elismert közösségi érdek sérül, helye van elhárító magatartás tanúsítására, ennek fényében megtartandónak tartom ezt a védendő jogtárgyat a jövőben is.

Az új Btk. legnagyobb és egyben szerintem legtöbb vitát kiváltható újítása az elhárító magatartás arányossági mértékének a megváltoztatása. A jogalkotó jogellenességet kizáró oknak tekinteni az azonos sérelem okozását, így visszatértünk a Btk. ill. az 1961. évi Btk. megoldásához. Előljáróban szeretném megjegyezni, hogy kizárólag akkor kerülhet sor az arányosság mennyiségi szempontú mérésére, amikor azonos jogtárgyak feszülnek egymásnak (azaz az élet az étellel a vagyon a vagyonnal és így tovább), ennek hiányában minőségi kollízióról van szó, ahol a fontosabb jog által védett érdek élvez előnyt. A jogtudomány két fajta végszükségi helyzetet tart számon a veszélyközösséget és a veszélyáthárítást. Előbbi esetben két jog oly módon forog veszélyben, hogy vagy mindkettő megsemmisül vagy az egyik a másik árán megmenekül, tehát azonos sérelem okozása mellett óvja meg saját vagy más jogát. A Cicero által megjelenített kép, amikor is két hajótörött egy deszkán lebeg a

¹⁸Büntetőjogi Kodifikáció, 2006/1. Törvénytervezet a Büntető Törvénykönyvről.

¹⁹Földvári József: Magyar Büntetőjog Általános rész, Osiris, Budapest, 1997. 127. o.

²⁰Róth Miklós: Végszükségben a közérdek, Magyar Jog, 1991. 4. számában a közérdeket a személyek és javak összességének tekinti, így nullára redukálva a közérdek fogalmának tartalmát.

tengeren és csak az egyik életének feláldozásával menekülhet meg a másik máig a végszükség erkölcsi megítélésének legellentmondásosabb helyzetét teremtette meg és a legnagyobb filozófiai kérdéssé vált a büntetőjogon belül is. Álláspontja szerint, ha az egyik a másikat nem löki bele a tengerbe és ez által mindkét személy odaveszik, igazságosan cselekszik, de egyben ostoba is. Nagy Ferenc említi azt esetet²¹, amikor a léghajóból az egyik személy a másikat a lezuhanás elkerülése végett kidobja és így, mivel a túlsúly már megszűnt megmenekül a biztos haláltól. Hasonló esetet említ Finkey Ferenc is²², amikor a folyó közepén felboruló csónakba ketten belekapaszkodnak, de az csak egyiküket bírja el. Az életek mennyiségi, azaz dologias megközelítése vagy összevetése ellenkezik az erkölcsi értékrenddel, de hatása a jogtudományra már a római jogban megjelent és jelenkorunkban is ez próbál utat törni magának, szemben a középkor etikai értékszemléletével. A veszélyközösség bírálói abból az alaptételből indulnak ki, hogy az emberi élet, mint legfőbb érték nem lehet mennyiségi összevetés tárgya, nem állíthatunk fel olyan tételeket, amelyek az életeket számtani hasznosság alapján adják veszik, Roxin egyenesen kijelenti, hogy feladnánk azt, hogy a halálba menő élet a jogrend védelme alatt áll²³. Ezen álláspont ellentmondásossága szembeűnő. Ha több ember életének a megmentése egy ellenében megengedett, akkor ez is mennyiségi összevetésen nyugszik, és a kevesebb számú feláldozott emberi élet is a jogrend védelme alatt áll. Emellett azon szerzők, akik elutasítják eme jogintézmény alkalmazhatóságát, véleményem szerint csak a sérelmet elszenvedő fél szemszögéből próbálják igazolni állításukat, és az elkövető nézőpontjára nem terjed ki a figyelmük. Sokak által hangoztatott elv, hogy a jog heroizmust senkitől sem vár el, így nem is nevezhető hősnek az, aki ezt megteszi, mert az emberi mivoltával megy szembe, aki életéért nem harcolva belenyugszik végzetébe. Etikai szempontból vizsgálódva, nem akkor járunk el helyesen ha engedélyt adunk emberi élet(ek) megmentésére (?), hiszen ha ezt nem tesszük pontosan az élethez való jogot vesszük el, mivel a biztos haláltól menekülne meg a veszélyben lévő, vagy azoknak egy része. A hatályos szabályozás túlságosan leszűkíti a végszükség alkalmazhatóságának körét, hogy csak kisebb sérelem okozható, mivel a veszélyközösség a társadalomra nem veszélyes, sőt egyenesen hasznos, így nem is tekinthető jogellenesnek. Már a törvény kodifikációja alatt is tudható volt, hogy a legsúlyosabb büntetés fenyegetése is hatástalan, mivel a veszély közvetlen és bizonyos így a generál preventív hatás nem csak hogy nem érvényesülhet, hanem ténylegesen az átgondolására, felfogására sincs ideje az elkövetőnek. Veszélyáthárítás alkalmával álláspontom szerint a jelenlegi szabályozás kívánatosabb volna, azaz ha legalább akkora sérelmet okoz az elkövető, mint amelynek elhárítására törekszik akkor azt már a bűnösség körében kellene vizsgálni, ugyanis ez esetben arról van szó, hogy egy jog léte forog csak veszélyben, ám a veszély átkerül egy eddig azon kívülállóhoz. Amely ugyan méltányolható, de társadalomra veszélyessége az előbb említett arányossági keretek között úgy vélem megállapítható.

A továbbiakban kitérek a túllépés szabályozásának új formájára is, mivel a fent említett körrel szorosan összefüggő kérdéseket vet fel. A végszükség vonatkozásában a Btk.

²¹Nagy Ferenc: A végszükségről európai kitekintéssel, In: Györgyi Kálmán ünnepi kötet, KJK, Budapest, 2004., 438.o

²²Finkey Ferenc: A magyar büntetőjog tankönyve, Politzer, Budapest, 1902., 200.o.

²³Roxin Claus: Höchstrichterliche Rechtsprechung zum Allgemeinen Teil des Strafrechts, Beck, München, 1998. 168-169. oldal

az arányosságbeli túllépés (excessus) formáját szabályozza. A Btá. megalkotásával vált lehetővé az arányosságbeli túllépés gyakorlása, korábban a szakirodalom elvetette ezt, például Gerőcz Kálmán fogalmaz úgy, hogy nem léphető túl a végszükség, mert *a túllépés bennfekszik a tényálladéokban*²⁴. Szerinte azért is lehetetlen túllépni, mert már eleve ijedtségben vagyunk, és a túllépés túllépéséről értelmetlen beszélni. A Btk. a túllépés lehetőségét az elkövetőnél az elhárításkor fellépő ijedtségre vagy menthető felindulásra alapítja. Mit is jelentenek ezen fogalmak? Tudni kell, hogy a veszély miatt fellépő ijedtség vagy menthető felindulás nem keverendő össze a beszámítási képességet kizáró vagy korlátozó állapottal. A kóros elmeállapot patológiás jellegű elváltozás, az ijedtségnek és menthető felindulásnak pedig ép lélektani alapjai vannak. Az ijedtségnél a fellépő pszichés állapot nincs arányban az elhárítás mértékével, míg a menthető felindulás egy erkölcsi megítélésű kérdés. Utóbbi esetben vélhetően a jogos védelem korábbi szabályozásából került át (szerintem helytelenül), amely felindulás egyfajta jogtalan támadás meglétét feltételezi a legtöbb esetben. Ennek fényében elegendőnek tűnik az ijedtségen alapuló túllépésnek a lehetősége, bár Tokaji Géza hívja fel arra a figyelmet²⁵, hogy a veszélyben lévő dönthet akár higgadtan is, az elhárító magatartás kifejtéséhez nem szükséges feltétlenül ijedtség vagy menthető felindulás. Ezért de lege ferenda szerintem megfontolandó a túllépés szabályozásának egy általánosabb megfogalmazása, amely az időbeli túllépésre is kiterjedne. A még hatályos szabályozás említi a túllépés másik esetét is, ahol az elkövetőt az ijedtség vagy menthető felindulás csak korlátozza a szükséges mérték felismerésében, így ilyenkor korlátlan enyhítésnek van helye. Az új szabályozás a beszámítási képességre gyakorolt tényleges hatásától függetlenül ítéli meg az ilyen eseteket. Így az a veszély áll fenn, hogy a bíró vagy nem alkalmazza a túllépés szabályait vagy nem rendeltetésszerűen.

Gárdus Ferenc szerint, aki magára vállalja külön *a felelősséget akár kifejezetten, akár bizonyos magatartással, végszükségre nem hivatkozhatik azzal szemben, akivel szemben a lekötelezettséget magára vállalta*²⁶. Álláspontja szerint ebbe a veszéllyel járó hivatásokon kívül beletartozik, például a hegyi túra vezetője (aki szakmailag jártasabb), vagy azon felnőtt akire egy kiskorú életét bízják. A katonák tekintetében az elvállalást az állam magasabb szempontjai pótolják. Utóbbi megítélése véleményem szerint felvet bizonyos alkotmányossági aggályokat. A 46/1994 számú Ab. határozatban, a már nem hatályos, honvédelemről szóló 1993.évi CX. törvény egyes alkotmányossági dilemmákat is felvető kérdései kerültek vizsgálat alá. Az egyik indítványozó többek között kifogásolta a katonai esküben található, az élet feláldozására vonatkozó rendelkezést, amiből következik, hogy se jogos védelem se végszükség címén nem mentesülhet a felelősség alól, ami véleménye szerint sérti többek között az élethez és emberi méltósághoz való jogot. Az Alkotmánybíróság okfejtése során, a halálbüntetéssel kapcsolatos határozatra támaszkodva megerősítette, hogy ezen jog lényeges tartama korlátozhatatlan alapjognak számít, de exceptio probat regulam, amikor a jog eltúri az emberi életek közötti választást. Az indoklás alapját a kockázatvállalás adta, tehát nem az életét kell feláldoznia, hanem elvesztésének a kockázatát kell vállalnia, a conclusio szerint ez nem alkotmányellenes rendelkezés. Álláspontom szerint a végszükség

²⁴Gerőcz Kálmán: A szükségállapot túllépése a büntetőjogban, Református Főiskola Nyomda, Sárospatak, 1915., 58.o.

²⁵Tokaji Géza: A bűncselekménytan alapjai a magyar büntetőjogban, KJK, Budapest, 1984. 270. o

²⁶Gárdus Ferenc: A végszükség a magyar büntetőjogban, Ludvig Ny., Miskolc, 1938., 61.o

egy mindenkit megillető jogosultság, hasonlóan a jogos védelemhez az emberi természettel ellentétesnek tartom azt, hogy bizonyos foglalkozás űző személyeket eleve kizár a hatóköréből.

IV. Összegzés

A végszükség szabályozásának újragondolása álláspontom szerint szükséges volt, tekintettel az arányossági korlát túlzott elvárására. Tekintettel azonban arra, hogy a bírói gyakorlatmindig is tartózkodott a végszükség címén való felmentés lehetőségének alkalmazásától, az új szabályok csak akkor fognak értelmet nyerni, ha a jogalkalmazói gyakorlatban is bekövetkezik egyfajta szemléletváltás. Mindenesetre a lehetőség adott, az eszköz kész, a veszélyhelyzetbe sodródó elkövetők száma úgy gondolom lényegesen magasabb, mint amit az eddigi három darab eseti döntés mutat. Ami az új szabályozást illeti, a veszély fogalmi elemei megfelelőek, de az arányosság szempontjából szükséges lenne a veszélyközösség, ill. a veszélyáthárítás különböző módon való szabályozása, ahogy azt fent említettem. A túllépés esetében pedig kifejezetten veszélyesnek tartom azt, hogy nagyobb sérelem okozása esetén ugyan a cselekmény társadalomra veszélyes, de nem bűnös magatartás, elzárva a bírót a büntetés korlátlan enyhítésének a lehetőségétől. Álláspontom szerint, az hogy bizonyos foglalkozást űzőket a törvény eleve kizár a végszükségre hivatkozás lehetőségéből, az élethez való jog érvényesülése kerül veszélybe, ám e témának bővebb kifejtésére a későbbiekben vállalkoznék. Összességében előremutató és jobb megoldásnak tartom az új Btk. rendelkezését e kizáró ok tekintetében, mint a jelenleg hatályost, főként a védekező személy pozíciójának erősítése végett, ugyanis az lehetséges, *hogy nincs jog mely bármi körülmények között az önérdeket fölébe helyezné a jognak, azonban ilyen rettenetes igazságot nem tűr el az emberi természet*²⁷.

²⁷Edvi Illés Károly: A magyar büntető törvénykönyv magyarázata, Révai, Budapest, 1909, 356. o.